

Lizeum d'Ert <i>CADEMIA</i> – Urtijëi	Ladin	1 ^a tlas Ëures al'ena: 2
---------------------------------------	--------------	--

Competënzes ala fin dl 1. biennium

La studënta, le studënt é buna/bun da

- capì y tó sò te na manira critica le contignü, la minunga, le punt d'odüda y la mentalité de chi che baia
- espone tla discusciun minunghes y sentimënc te manires desferëntes, reagì tla dërta mosöra sòn les osservaziuns de d'atri, argomentè y defëne punç d'odüda
- li i tesç cun espresciun, capì le contignü d'informaziun y incè la mentalité di auturs, imparan da aprijé le valor artistich de n test y conscidran la letöra na fontana por l'arichimënt personal
- scrì sorts desvalies de tesç adoran n lingazpezifich y gramaticalmentèr dërt
- confrontè le ladin te súa fonetica, súa morfologia, te so lessich y te súa sintassa cun d'atri lingac
- capì la cultura y la realté ladina y la interpretè

	Abilitès	Conescënzes	Argomënc / Contegnüs	Indicaziuns metodologiches y didatiches – Materiali – Media – Strumënc	Tematiches interdisciplinaries – Referimënc – Injuntes personales
Ascutè	ascutè cun atenziun, individué i punç essenziài, tó sò informaziuns tl detail	tecnicas de comprenjiun de tesç	tematiches che à da nfé cun cultura ladina dla valedes dolomitanes trasmiscions da radio o televijion	formulé suposiziuns danora se stizan sun elemënc che n cunësc bele: titul, tòch audi ... nventé n'otra fin descusciuns - scuté su cie che i/la cumpanies à pensà y tré contlujions	jì plu sot tl aspet lochel de vel' tematiches nce bele tratades te d'otra materies
	capì l'intenziun dla conversaziun, jì ite ti sentimënc dles/di interlocutores/s, confrontè opiniuns y punç d'odüda	carateristiches dles formes de discusciun y de formes d'argomentaziun	tematiches atueles trasmiscions radiofoniches, televijives, internet	lëur cooperatif analisé l pont de ududa aldò dla esprescions nuzedes nuté su i argumënc purtei dant	descusciuns sun tematiches de atualità
Baié	ester bugn da manajè deplü sorts de situaziuns de conversaziun y jì ite aladò sòn les/i interlocutores/s	formes de dialogh y d'interaziun, regoles y strategies dl baié	descuscion formela y informela l referat teatralisé n test caraterisé l lingaz de na persona purté dant n argumënt	purte dant vel' argumënt dan la tlassa njeniè n referat sun n paesç dla Ladinia o sun na persunalità ladina	
	baié te na manira lëdia, tlera y articulada, adorè n lessich nèt	formulaziuns strotorades y elemënc tipicamënter ladins	tradiziuns argumënc che plej ai sculeies atualità	mëisa turonda descusciuns lëur cooperatif	cunfrunté elemënc dl gherdëina cun d'otra variantes ladines cunfrunté elemënc dl lingaz ladin cun i autri lingac

	anuzé deplü tecniches dl baié tla presentaziun	tecniches de presentaziun	tematiches che reverda nosc raion	prezentazion a usc prezentazion cun placac	reflescion: cun ce interlocutëur y te ce situazion va pa bën ce tecnica
Lì y jì ite sòn test	lì cun intonaziun, lì surafora y lì te na manira seletiva	tecniches de letöra	tesc ora de zaites, tesc letereres	liejer adaut liejer ti dajan plu pëis a elemënc stilistics desvalifs liejer achiet formulé dumandes	miurè l liejer adaut deventé plu asvelc tl liejer y tl ntënder
	porvè fora y adorè tecniches por se recordè plü sauri	aiüç por se recordè plü sauri	d'uni sort de tesç, nce chëi bele tratei cun d'otra finaliteies	scrì ora i ponc essenziei lauré ora na mind-map o n cluster	
	analisé elemënc tl test, tò informaziuns fora de tesç desvalis y les lauré fora	strategies por capi y lauré fora tesç	tesc informatifs d'uni sort de brosciures, libri sun n argumënt spezifich, articuli da revistes o zaites	analisé i tesç n cont de strutura, sort de register, lessich y esprescions setorieles se nmaginé n cheder comunicatif nuef: rezetëur, messaje, ntenzion o auter, y lauré ora n test nuef	lauré deberieda cun i professëures de d'otra materies letereres sun la tipologia di tesç
	imparè da conëscce tesç de auturies ladines/ auturs ladins	elemënc de leteratöra ladina	tesc letereres scëmpli, che ti plej ai sculeies	analisé strutures y tematiches tipiches dl ladin	
	valorisé les liëndes ladines sciöche espresciun dla tradiziun orala y dla cultura popolara	liëndes ladines	mitologia ladina	analisé i personajes y crì elemënc de si carater tla jënt ladina d'al didancei jì ite sun i luesc numinei tla lijënda	la mitologia ie n tema che vën tratà te 1 ^a tlassa nce tl'otra materies letereres
Scri	cöie adöm ideas, cherié n plann de scritöra, formulè pinsiers y scrì le test final	fases dl prozès da scri	temesc de atualità temesc fitifs	lëur cooperatif scritura de basa: argumënc o idées, strutura, formulazion	lauré deberieda cun i professëures de d'otra materies letereres
	laurè fora tesç, i scrì inant y i mudé	elemënc de composiziun de n test	leteratura y d'autri scric	scritura creativa tres ampliazion, continuazion o mudazion	l pez da chël che n pëia via dëssa i plajëi ai sculeies
	trà adöm i punc essenziai de n test plü lunch	carateristiches dl ressumè	articuli de atualità y leteratura	determiné ce informazion che ie prinsipela y ciuna che ie secundera auzé ora i elemënc plu mpurtanc y crì esprescions sinonimes formulé l test nuef ne se desmencian nia de situé la letëura o l letëur	savëi da despartì l essenziel dal secunder ie na cumpetënza scialdi utla por l rest dla cariera scolastica
	se eserzitè tles formes desvalies dl'espresciun scritta	carateristiches de tesç espressifs/creatifs, tesç informatifs y descrittifs	cuntia curta poejies scëmples articuli jurnalistics descrizion de persunajes y luesc da plu funtanes	analisé la carateristiches di tesç scritura creativa: purvé a scrì nstësc vel'test	

	scrì i tesç se tignon ales regoles morfosintatiches y ortografiches	regoles gramaticales	repetizion de regules che n stënta a se lecurdé o da mëter n drova regules che juda a ntënder l funzionamënt dl lingaz	elemënc gramatichei che ie da tò tres mo n iede o plu avisa analisé la interferënzes y cunfrunté i lingac n cuestion fé eserzizes gramatichei per se alené a apliché la regules	davia che i sculeies à - cunfruntan cun l talian y l tudësch - abù dolarata puecia ucajions per se nuzé dl ladin scrit, ne l ai mo nia tan automatisà
Cultura ladina	se dè jö cun le lingaz, la storia, la leteratöra y la situaziun sozio-economica dles valades ladines	i ladins dles Dolomites inier y incö	tematiches liedes ala geografia dla Ladinia unità didatica de storia, p. ej. economia y sozietà	nrescides y aprufundimënc sun la tematiches tratades	i elemënc teritoriei che fej referimënt a materies nseniedes tl Lizeum d'ert, coche storia, sozietà y leteratura, dëssa uni tratei n cunlaurazion cun i/la professëures dla respetiva materies tema dl ann tla Cademia

Lizeum d'Ert <i>CADEMIA</i> – Urtijëi	Materia: LADIN 2*	tlas: 1. ëures al'ena: 1
---------------------------------------	--------------------------	-----------------------------

Cumpetënzes ala fin dl 1. ann

La sculea, l sculé ie bon de:

- Ntënder cuntenuc y minonghes de na persona che rejona o che liej adaut
- Liejer tesć y ntënder mesanmënter l cuntenut
- Scrì sortes defrëntes de tesć gramaticalmënter drëc
- Purté dant si minonga y respuender te na drëta mesura a la ideies de altri

Abiliteies	Cunescënzes	Argumënc/ Cuntenuc	Indicazions metodologiches y didatiches – Materiali – Media – Strumënc	Tematiches interdisciplineres – Referimënc – Njontes persuneles
<p>Audi: - scuté su cun atenzion, abiné ora i ponc essenziei y tò su la nformazions tl detail; -cunfrunté minonghes defrëntes</p> <p>rujené: - rujené y savëi da pronunzië te na maniera tlera y articulada; - vester bon de maneje na cunversazion y respuender tla drëta mesura al'otra persona</p> <p>liejer: - liejer adaut cun la drëta ntonazion abinan ora la nformazions essenzieles</p> <p>scrì: - scrì frases cunliedes se tenian ala regules morfosintatiches y ortografiches; - cunlië ideies y les scrì te n test finel</p>	<p>Tecniches de cumprension de tesć</p> <p>Formes de dialogh cun la metodica dla repetizion: nsenianta, sculé/a, nsënianta, danter sculeies</p> <p>Tecniches de letura y aiuc per se lecurdé plu sauri</p> <p>Strategies per lauré ora tesć</p>	<p>L alfabet ladin, pronunzia y azënc</p> <p>Gramatica: L articul, l pronom, l singular y l plurel, l ndicatif presënt, la declinazion, i demonstratives, l agetif</p> <p>Saludé Se prejënté Nformazions Cianties ladines Lauratueresc de scrittura criativa cun poejies curtes o pitli tesć per ladin</p> <p>L lessich sota forma de juech:</p> <p>Mi familia A cësa Mi corp l sentimënc l numeri l culëures l dis dl'ena l mënc dl ann La sajons La festes L tēmp La scola Atualità</p>	<p>Nseniamënt dl ladin cun la metodologia dl lingaz fulestier: nuzan nce l tudësch o l talian, spligazion (nce sota forma de gesć), repetizion deberieda cun la nsenianta, ntervënc dl sculé/dla sculea, interazion danter i sculeies y la nsenianta</p> <p>Letures te tlas</p> <p>Lëures de grup cun metodologies defrëntes dl mparé cooperatif</p>	<p>Material anjenià ca dala nsenianta</p> <p>“La rujenada dla oma” de anda Amalia Anderlan-Obletter</p> <p>“La ortografia dl ladin de Gherdëina” de Marco Forni</p> <p>“Das grosse Südtiroler Wimmelwörterbuch Spass mit 1450 Wörtern Deutsch-Italienisch-Englisch und Ladinisch aus dem Gadertal und Gröden” de Natasa Bucik, Kaja Bucik, Ana Zavadlav</p> <p>“Cianties per Gherdëina” metudes adum da Stefan Demetz</p>

*) LADIN 2 fej la sculées y i sculeies che vën da na scola mesana nia-ladina y mët permò man cun l lingaz ladin tla scola auta.